

Я СТАЮ ПРОФЕСОРОМ

Переможена та знеможена від голоду Німеччина важко повертається до життя. Переможці Першої світової безжально обійшлися з переможеними, яким не було зроблено жодної поступки. Таке вкрай нерозважливе ставлення сприяє поширенню ненависті та образи. Якщо Німеччина опинилась у такому стані, — говорять люди, — хтось у цьому винен. І цапа-відбувайла знайти неважко: це — євреї. Такий підхід врешті призведе до утвердження нацизму й до спалаху Другої світової війни, набагато жорстокішої за попередню.

Серед німецьких науковців Планк — один з небагатьох, хто налаштований позитивно на відбудову науки в Німеччині. Умови роботи в нашому інституті складні, устаткування та проекти досліджень зійшли нанівець. Атмосфера доволі напружена, серед науковців поповзли антисемітські настрої. Починається кампанія проти Айнштейна, його хочуть звільнити: говорять, що всі його ідеї — прогнилі, бо це — єврейські ідеї! Завдяки Планку, який не бажає втрачати живий символ світової науки, Айнштайн залишиться з нами до 1932 року.

Попри все, для моєї кар'єри розпочинається сприятливий період. У 1919 році я стаю професором — першою жінкою-професором у Німеччині. Невимовна радість... Мені дарують стільки квітів, що я вже не знаю, куди їх ставити. Але в глибині душі я вдячна перш за все своїм батькам, які дозволили мені здійснити мою велику мрію. Як би я хотіла, щоб тут був мій тато, щоб він бачив, ким стала його маленька неспілива дівчинка...

Звання професора набуває чинності лише через рік, коли жінки за законом отримують право на таке звання. З цього приводу, хоч я й не повинна скласти іспит на професійну придатність через свої незаперечні заслуги, але маю провести відкриту лекцію. Обрана мною тема — «Роль радіоактивності в космічних процесах». Один журналіст розуміє її неправильно й пише замість «космічних» «косметичних». Звичайно, це все тому, що я жінка... Мені смішно й прикро водночас. Журналісту видається неймовірним, що жінка може займатися космічною фізикою та фізикою частинок, а що воно таке він, мабуть, і сам не знає.

Працюю все більше. Крім звання професора, мені доручили також завдання підняти Інститут фізики, що має бути на рівні з Інститутом хімії, який очолив Отто. Це вам не жарти. Для цього потрібні обладнання, лабораторії, співробітники, найкращі студенти — словом, відданий персонал, а не ті, що сподіваються о п'ятій вже бігти додому.

І справді, дослідники та студенти прибувають з усієї Європи, можливо приваблені моєю науковою діяльністю, або ж моєю славою. Тепер мене знають потроху в усьому світі. Згодом я стаю дедалі впевненішою, мені вдається вести наукові дискусії з найавторитетнішими науковцями. Я — суворий директор інституту, працюю з максимальною серйозністю. Дехто мені закидає цю суворість, але я добре знаю про ризик роботи з радіоактивними речовинами, і тому я вимагаю від усіх працівників інституту максимальної уважності, й горе тому, хто не дотримується моїх правил. Він може собі шукати роботу в іншому місці. Хто б міг сказати, що я буду таким суворим керівником? Але водночас я вмію зважати на особисті проблеми моїх працівників, так що, коли я відсутня, як мені сказали мої близькі друзі, мене називають «Лізхен», тобто зменшувально-пестливе від Лізе.

Нільс Бор

Завдяки його дослідженням стали зрозумілими багато явищ, пов'язаних з матерією та енергією, і саме за ці його здобутки Нільса нагороджено 1922 року Нобелівською премією.

Німецькі науковці, як врешті-решт і вся Німеччина, ізольовані від світової спільноти, майже вилучені з неї. Я переконана: потрібно щось робити, аби наука допомогла нам подолати кризу й відновити нормальні стосунки зі світом. Я вирішую співпрацювати з Нільсом Бором — творцем моделі атома, одним з провідних науковців сучасності, й одним з небагатьох, хто зараз усіма силами намагається відновити старі стосунки та створити нові осередки. Наука ж — незамінний для цього провідник! Тож я запрошую його до Берліна на особливу зустріч. Зустріч, присвячену лише молодим дослідникам, на яку «старі зубри» не допускаються.

Це — подія року. Бор приїздить у Берлін 28 травня 1920 року. Цілий день дискусії з приводу нових теорій, про які ще не написано книги, а спеціалізовані статті інколи дуже важко зрозуміти. І потім, то не була б дискусія, за писаним текстом. Мені випало делікатне завдання «визволити» Бора з дому Планка, в якого він зупинився. Я мушу зробити так, щоб Планк лишився вдома, оскільки він належить до «старих зубрів»! Сподіваюсь, він не образиться.

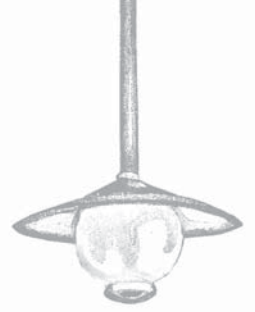
Я в захваті від Бора, він намагається відповісти на всі питання, навіть на безглузді. Зустріч проходить успішно. Він жодного разу не промовив своєї улюбленої репліки «Дуже цікаво», яка, це вже всім відомо, є ознакою того, що ти верзеш дурниці, але він надто вихований, щоб так висловлюватись! Сподіваюсь, ця зустріч покладе початок довгій співпраці.

Наступного року й справді Бор запрошує мене до Копенгагена прочитати лекцію в Інституті теоретичної фізики, яким він керує. З Нільсом та його дружиною Маргрет у мене цілковите порозуміння. З ними я можу бесідувати на будь-яку тему... Відчуваю, між мною та Нільсом зароджується глибока дружба. Коли я мушу вирушати в зворотну путь, саме Маргрет приходиться попрощатись зі мною... вона мене запевняє, що ось-ось має прийти й Нільс... і справді, він з'являється в остан-

ню хвилину з величезним букетом троянд, звичайно, найбезглуздішим подарунком для того, хто від'їздить! Ці стосунки, засновані на глибокому взаєморозумінні та взаємній повазі науковців, згодом врятовують мені життя.

Якщо в Інституті, так чи інакше, справи йдуть нормально, за його стінами життя погіршується дуже швидко. Німеччина скочується в прірву, з якої немає виходу. 1923 — страшний рік. Гроші більше нічого не варті. Щомісяця я отримую тисячі мільйонів (!) марок, які за кілька годин тануть, мов сніг на сонці. Люди приходять за зарплатою з рюкзаками та валізами. А потім похапцем витрачають усі, хутчіше, як тільки можливо. Одна цигарка коштує 50000 марок, через місяць її ціна зростає до 500000.

В нас ще достатньо продовольчих товарів, хоча ціни ростуть, мов скажені. Кілограм маргарину коштує 30 — 40 мільйонів, яйце — майже 2 мільйони. Я почуваю себе добре, дарма, що мало їм, але коли подумати про дітей та про хворих... Ні масла, ні молока. В інституті лабораторії відчинені лише з дев'ятої до одинадцятої та з п'ятої до сьомої, бо в приміщенні так холодно, а опалювати нема чим. Мама мені постійно висилає продукти: каву, масло, солодощі, боюсь, вона сама нічого не їсть. А я ж можу обійтися й без цього! Кави мені достатньо однієї чашки, яку випиваю в неділю... І все ж, я намагаюсь вести якомога безтурботніше життя. В мене багато друзів, я відвідую концерти, а коли можу, ходжу в кіно... На щастя, в 1924 році ситуація трохи покращується, і я разом з Отто (за 17 років ми, нарешті, навчилися звертатись одне до одного на «ти») знову беруся до своєї роботи. Але цей рік для мене затьмарюється великою втратою. Помирає моя матуся. Сподіваюсь, вона не дуже страждала. Відчуваю, як мій зв'язок з Віднем дедалі слабшає... мабуть, вже не їздитиму туди так часто у відпустку: як незвично, опинитись знов у цьому місті й не зустрітись більше з мамою!

В мене багато друзів, я відвідую концерти, а коли можу, ходжу в кіно.

